

Strategi för Västerbottens regionala skogsprogram

Maj 2020

*En färdplan mot en framtid där den biobaserade ekonomin i länet
är stark, spännande, innovativ och långsiktigt hållbar*

Länsstyrelsen
Västerbotten

SKOGSSTYRELSEN

region
västerbotten

*Länsstyrelsen i Västerbottens län, Skogsstyrelsen och Region Västerbotten är huvudmän för
Västerbottens regionala skogsprogram.*

Förord

Västerbotten är ett av Sveriges främsta skogslän. I vårt stora län har skogen i alla tider varit en källa till levebröd och överlevnad – så också idag. Här finns en lång tradition, stor kunskap och en stark känsla för skogen. Denna strategi är viktig för det regionala tillväxtarbetet men också ett viktigt bidrag till visionen för det nationella skogsprogrammet: *Skogen, det gröna guldets, ska bidra med jobb och hållbar tillväxt i hela landet samt till utvecklingen av en växande bioekonomi.*

I skogslänet Västerbotten bidrar skogen med många arbetstillfällen på landsbygden såväl som i städerna. Skogsbruket är en viktig inkomstkälla för både privatpersoner, företag och kommuner. Vedråvaran är i sin tur basen för en förädlingsindustri som producerar bräddor, möbler och hus, papper, papp och sanitetsprodukter, samt kemikalier och bränslen – för såväl den svenska som den internationella marknaden. Dessutom har en framgångsrik teknisk industri, kopplad till skogsbruket, utvecklats i länet.

Skogslandskapets biologiska mångfald och kulturmiljöer är en förutsättning ekosystemtjänster. Rennäringen bedrivs till stor del i skogen och denna näring är i sin tur viktig för annat samiskt näringsliv, det samiska kulturarvet och Sapmis identitet. Besöksnäringen har en stor betydelse för ekonomi, export och sysselsättning – inte minst för unga. Bär, svamp, ren, vilt, fisk och andra livsmedel från skogen har i alla tider varit viktiga för länets befolkning och utgör idag basen för många företag i länet. Skogen är också en plats med unika möjligheter till rekreation, avkoppling och upplevelser. Närhet till skog och friluftsliv är viktigt för hälsa och välbefinnande, vilket bl.a. bidrar till minskade samhällskostnader för sjukvård.

Dagens skogspolitik har två övergripande och jämställda mål; ett produktionsmål och ett miljömål. Det innebär att vi ska producera och använda skogsråvaran effektivt, samtidigt som vi värnar skogens biologiska mångfald, vattnets kvalitet, kulturmiljö, samt estetiska och sociala värden. På så sätt har skogen en viktig roll i omställningen till en biobaserad ekonomi.

I de tematiska skriparverkstäder som genomförts inom Västerbottens regionala skogsprogram har olika skogliga verksamheter beskrivits. Dessutom har många möjligheter för att öka skogens olika värden lyfts fram och ett antal utmaningar identifierats. Syftet med den regionala skogsstrategin är att peka på hur vi tillsammans kan jobba för att realisera möjligheterna och bättre hantera utmaningarna. På så sätt hoppas vi att strategin ska bidra till en utveckling av den biobaserade ekonomin i länet.

I det här dokumentet finns fem fokusområden med vägar framåt som vi bedömer är viktiga för Västerbottens län. Till den regionala skogsstrategin finns också en handlingsplan där insatser och åtgärder konkretiseras. Underlaget till strategin har tagits fram i bred samverkan och dialog med myndigheter, näringsliv, intresseorganisationer och akademi.

Styrgruppen för Västerbottens regionala skogsprogram

*Lars Lustig, t.f. landshövding Västerbottens län
Staffan Norin, regionchef Skogsstyrelsen
Anna Pettersson, regional utvecklingsdirektör Region Västerbotten*

Innehållsförteckning

Förord	2
Strategins fem fokusområden – vägar framåt	4
<i>Vision och mål.....</i>	<i>4</i>
<i>Fokusområde 1: Ett hållbart skogsbruk med ökad klimatnytta.....</i>	<i>6</i>
<i>Fokusområde 2: Mångbruk av skog för fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet</i>	<i>8</i>
<i>Fokusområde 3: Innovationer och förädlad skogsråvara i världsklass</i>	<i>11</i>
<i>Fokusområde 4: Hållbart brukande och bevarande av skogen som en profilfråga i svenskt internationellt samarbete.....</i>	<i>13</i>
<i>Fokusområde 5: Ett kunskapsliv för ett hållbart brukande och bevarande av skogen</i>	<i>15</i>
Bilaga 1: Ett regionalt skogsprogram för Västerbottens län	17
<i>Vad är ett skogsprogram?</i>	<i>17</i>
<i>Vad har gjorts hittills i Västerbotten?.....</i>	<i>17</i>
Bilaga 2: Ett län med värdefulla skogslandskap.....	20
<i>Skogens historia.....</i>	<i>20</i>
<i>Skogens nutid</i>	<i>20</i>
<i>Skogens framtid.....</i>	<i>25</i>

Strategins fem fokusområden – vägar framåt

Vision och mål

Arbetet inom Västerbottens regionala skogsprogram vägleds av regeringens vision: *Skogen, det gröna guldets, ska bidra med jobb och hållbar tillväxt i hela landet samt till utvecklingen av en växande bioekonomi*¹. För att uppnå denna vision innehåller den här strategin mål för fem fokusområden. Strukturen är densamma som i strategin för det nationella skogsprogrammet (se bild nedan) eftersom de frågor som identifierats som viktiga inom Västerbottens regionala skogsprogram passar väl in i den nationella strategins fokusområden.

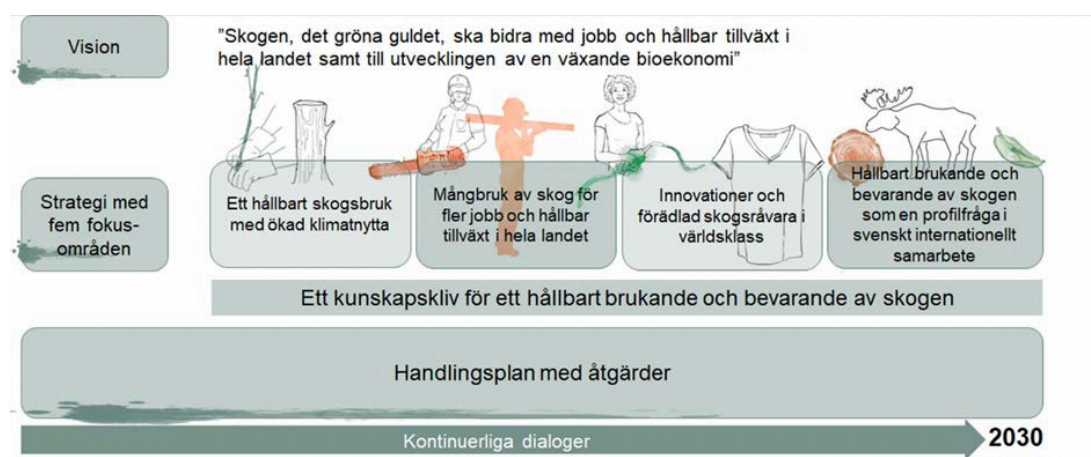

Illustration av strategin för det nationella skogsprogrammet. Strategin för Västerbottens regionala skogsprogram följer samma upplägg.

I de beskrivningar av olika temaområden som gjorts inom ramen för Västerbottens regionala skogsprogram har utmaningar, behov och möjligheter identifierats². Utifrån det pekar skogsstrategin ut en färdplan mot en framtid där den biobaserade ekonomin i länet är stark, spännande, innovativ och långsiktigt hållbar. Den tydliggör skogens roll för en ekonomisk, ekologisk och social hållbar utveckling i Västerbotten. Strategin synliggör också olika skogliga verksamheter och vilka värden de skapar, skogens ekosystemtjänster³ och skogens potential för ökad sysselsättning. Den söker synergier och uppmuntrar tvärsektoriella samarbeten mellan olika skogliga aktörer, samt understryker vikten av jämställdhet⁴ och jämlikhet⁵ för att nå målen. För att nå framgång arbetar

¹ Biobaserad ekonomi, eller bioekonomi, är en ekonomi som bygger på ett hållbart utnyttjande av förnybara resurser. Begreppet definieras lite olika i olika delar av världen. Det skiljer bland annat vilka sektorer man räknar in. Definition av bioekonomi av Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas): *En hållbar produktion av biomassa för att möjliggöra en ökad användning inom en rad samhällssektorer. Syftet är att minska klimatpåverkan och användningen av fossila råvaror; Ett ökat förädlingsvärde av biomassa, samtidigt som energiåtgången minimeras och näring och energi tas tillvara från slutprodukterna. Syftet är att optimera ekosystemtjänsternas värde och bidrag till ekonomin.*

² Temaområden som beskrivits är skogsbruk, träindustri, skogsteknik, processindustri, friluftsliv och besöksnäring, rennäring, mat från skogen, natur- och miljövärd, samt kulturmiljövård. Rapporter om de olika temaområdena finns att ladda ner på skogsprogrammets webbplats (www.skogsprogramvasterbotten.se), liksom andra underlagsrapporter, redovisningar av genomförda konferenser, inspirationsmaterial och nyheter.

³ Ekosystemtjänster är alla produkter och tjänster som naturens ekosystem ger människan och som bidrar till vår välfärd och livskvalitet. Ekosystemtjänster delas in i fyra olika kategorier: försörjande (t.ex. spannmål, dricksvatten, trävirke, bioenergi), reglerande (t.ex. luftrening, pollinering, klimatreglering), kulturella (t.ex. friluftsliv, hälsa, naturarv och turism), och stödjande (t.ex. fotosyntes och bildning av jordmån).

⁴ Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla områden i livet. Jämställdhet handlar inte bara om jämn könsfördelning utan också om att uppmärksamma attityder, normer, värderingar och ideal som påverkar livsvillkoren för kvinnor och män inom samhällets olika områden.

⁵ Jämlikhet, eller social jämlikhet, är ett socialt tillstånd där alla människor inom ett visst samhälle eller inom en viss isolerad grupp har samma status och respekt, att alla människor är lika mycket värda.

Västerbottens regionala skogsprogram i ett strategiskt partnerskap med de regionala skogsprogrammen i Norrbottens, Jämtlands och Västernorrlands län. Partnerskapet handlar bland annat om att stärka utbytet av forskning, kunskap och utveckling mellan länen, och tillsammans driva frågor som är viktiga för de fyra norrlandslänen på nationella och internationella arenor.

Strategin gäller för perioden 2020–2025. Uppföljning av strategi och handlingsplan genomförs årligen av sekretariatet för Västerbottens regionala skogsprogram genom insamling, sammanställning och redovisning av genomförda insatser och åtgärder. Utvärdering av Västerbottens regionala skogsprogram sker vart femte år.

Några nyckelbegrepp som används i strategin

Alla i samhället: Alla människor – oberoende av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

Skogliga aktörer: Företag, myndigheter, kommuner, branschföreträdande organisationer, ideella organisationer, privatpersoner m.fl. med verksamhet i skogen eller med råvaror från skogen.

Skogliga verksamheter: Verksamheter som bedrivs av företag, myndigheter, kommuner, ideella organisationer och privatpersoner.

Skogsbrukets aktörer: Enskilda markägare, allmänningsskogar, skogsägarföreningar, SCA, Sveaskog, Holmen, Martinsons, Statens Fastighetsverk, Skogssällskapet, Luleå stift, kommuner, entreprenörer inom avverkning och skogsvård, åkerier, samt Fortifikationsverket med flera statliga myndigheter.

Skogsnäringen: Skogsbruk, träindustri, skogsteknisk industri och skogsindustri.

Skogssektorn: Västerbottens regionala skogsprogram har valt att betrakta alla skogliga aktörer och deras verksamheter som delar av länets skogssektor.

Fokusområde 1: Ett hållbart skogsbruk⁶ med ökad klimatnytta

Nationellt mål

Målet ska vara en hållbar skoglig tillväxt med god och säkerställd tillgång till nationell biomassa från den svenska skogen, inom ramen för att de nationella miljömålen nås.

Regionala möjligheter och utmaningar

Genom ökad virkestillväxt i Västerbotten ökar på sikt såväl handlingsfrihet som avverkningspotential, vilket kan leda till ökad lönsamhet för länets skogsägare och andra aktörer i skogsnäringens värdekedja⁷. Røjning vid rätt tidpunkt och på rätt sätt är ett effektivt sätt att gynna både värdetillväxt och virkeskvalité på de träd som lämnas. Røjda och glesare ungskogar/skogar är också bra för tillväxt av marklavar, vilket gynnar rennärningen. Det är också önskvärt med en högre ambition när det gäller förnygringars kvalitet och användning av förädlad material. Markberedning och återbeskogning (t.ex. plantering, frösådd, fröträd) görs på all avverkad skogsmark och anpassas efter rådande förutsättningar. Trots det visar förnygringar och ungskogar en svag utveckling i många områden, inte minst i Västerbottens inland. Anledningen är främst skador orsakade av älg, svamp och insekter.

Skogen har en viktig roll att spela i klimatarbetet, både när det gäller att binda och lagra kol och genom att produkter från skogen bidrar till att minska vårt beroende av fossila bränslen och material. På så sätt är skogen betydelsefull för att klara Sveriges klimatmål och uppnå ett fossilfritt Sverige med netto-negativa utsläpp^{8 9 10}.

Klimatförändringen påverkar redan idag den västerbottniska skogen och skogssektorn. Ett mer variationsrikt skogslandskap, med bättre ståndortsanpassning av olika trädslag och aktiv skötsel som bygger på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, kan öka skogens motståndskraft och vitalitet i ett förändrat klimat. Det kan också handla om naturvårdande skötsel, ett ökat inslag av lövträd, restaurering av skogliga vattenmiljöer, samt olika former av hyggesfria skogsbruksmetoder där så är lämpligt. Ett mer variationsrikt skogslandskap kan också gynna livskraftiga ekosystem och ekologiskt funktionella landskap¹¹ på land och i vatten, bevarande av biologisk mångfald och därmed skogens ekosystemtjänster, skogsmarkens vattenhållande förmåga, sociala värden, samt andra verksamheter i den västerbottniska skogen.

Skogsbrukets miljö- och naturvårdsarbete har på flera sätt utvecklats positivt sedan mitten av 1990-talet. Bland annat arbetar skogsbruket idag med gemensamma målbilder för god miljöhänsyn, naturvårdande skötsel och hänsynsuppföljningar. De frivilliga avsättningarna har blivit större och skogsbruket har gjort en utbildningssatsning för att minska skador på kulturlämningar. Men hittills har det inte varit tillräckligt för att nå något av de miljömål som direkt påverkas av skogsbruk, dvs. Levande skogar, Ett rikt växt- och djurliv, Levande sjöar och vattendrag, samt Myllrande våtmarker.

Den regionala uppföljningen 2019 av miljömålet Levande skogar konstaterar att skogar med höga naturvärden avverkas, att skogslandskapet fragmenteras och att situationen för många skogslevande arter fortfarande är kritisk. Behovet av naturvårdande skötsel är stort, men utförandetakten är låg.

⁶ Det hållbara skogsbruket handlar om förvaltning och nyttjande av skog och skogsmark på ett sådant sätt och i en sådan takt som upprätthåller dess biologiska mångfald, produktivitet, förnygringskapacitet, vitalitet och dess förmåga att nu och i framtiden fylla relevanta ekologiska, ekonomiska och sociala funktioner på lokal, nationell och global nivå, och som inte skadar andra ekosystem” (Forest Europé, Helsingforsresolutionen, H1 1993).

⁷ Skogsbruk, träindustri, skogsteknisk industri och processindustri

⁸ Det av riksdagen beslutade klimatpolitiska ramverket (prop. 2016/17:146, bet. 2016/17: MJU24, rskr. 2016/17:320)

⁹ En klimatstrategi för Sverige (skr. 2017/18:238)

¹⁰ Tillsammans för Klimatet, Klimat- och energistrategi för Västerbotten 2020, Länsstyrelsen Västerbotten

¹¹ Avgörande för att kunna upprätthålla grundläggande ekologiska processer i fragmenterade landskap är att livsmiljöer inte blir alltför isolerade från varandra samt att det sammantaget finns tillräckligt mycket av goda livsmiljöer.

Trots ett starkt lagskydd skadas också kända forn- och kulturlämningar i samband med skogsbruk. Det gäller även samiska lämningar. De senaste åren har den lägsta formen av skada – påverkan – minskat något, medan de andra skadenivåerna – skada och grov skada – i stort sett är oförändrade sedan slutet av 1990-talet. För att nå miljömålen behöver det formella och frivilliga skyddet av skog öka i Västerbotten och målbilderna för god miljöhänsyn behöver implementeras.

Vägen framåt i Västerbotten handlar om¹²

- En ökad **virkestillväxt** och nyttjande av skogen för virkesproduktion
 - Varför: För att möjliggöra ökad handlingsfrihet, tillgång på förnybar och fossilfri råvara samt bättre samhällsekonomi för landet.
 - Hur¹³: Bland annat genom insatser för ökad röjning och bättre kvalitet i föryngringar, inklusive åtgärder för minskade skador av älg och skadeorganismer, förädling och ökad kvalitet på plantmaterial, samt satsningar på information och kunskapstjänster om aktiv skogsförvaltning.
- En större **klimatnytta** från skogen
 - Varför: För att klara Sveriges klimatmål och uppnå ett fossilfritt Sverige med netto-negativa utsläpp.
 - Hur: Bland annat genom maximering av skogens kolbindande förmåga och minimering av växthusgasläckage från skogsmark, samt insatser för energieffektivisering och omställning till förnybara drivmedel och energi inom skogsbruket.
- Ett mer **variationsrikt skogslandskap**
 - Varför: För att säkra skogens vitalitet och en långsiktigt hög produktionsförmåga i ett förändrat klimat, samt anpassningar till andra skogliga verksamheter och ekosystemtjänster.
 - Hur: Bland annat genom bättre ståndortsanpassning av olika trädslag och aktiv skötsel som bygger på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.
- En **förstärkt naturvård och kulturmiljövård** i skogen
 - Varför: För att uppnå miljömålen och ett hållbart skogsbruk.
 - Hur: Bland annat genom kompetensutveckling och ett utvecklat samarbete mellan skogsbrukets aktörer och myndigheter i enhetlighet med nationella och regionala strategier och målbilder¹⁴.

¹² OBS: Punkterna är inte sorterade i prioriteringsordning – alla vägar framåt är lika viktiga.

¹³ Konkretiseringar av insatser och åtgärder, dvs. "hur", finns i handlingsplanen för Västerbottens regionala skogsprogram.

¹⁴ Hållbara Västerbotten – åtgärdsprogram med miljömålen i sikte 2019–2025, Regional handlingsplan för grön infrastruktur, Strategi för skydd av skog i Västerbottens län, Kulturmiljövård – en självklar del i skogslandskapet (Rapport 2019/20), samt målbilder för god miljöhänsyn inom skogsbruket. Skogsstyrelsen, länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län, och skogsnäringen driver tillsammans också "Nollvisionen" som är ett samarbete med syfte att eliminera skador på fornlämningar inom skogsbruket.

Fokusområde 2: Mångbruk av skog för fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet

Nationellt mål

Målet ska vara ökad sysselsättning, stärkt hållbar tillväxt och landsbygdsutveckling med beaktande av skogens sociala värden. Kompetensen hos såväl kvinnor som män ska tillvaratas i arbetet, inklusive kompetensen hos nyanlända.

Regionala möjligheter och utmaningar

Skogens sociala värden¹⁵ och ett mångsidigt nyttjande av skogslandskapet har i alla tider bidragit till försörjning, hälsa och välbefinnande, attraktiva livsmiljöer m.m. för människor i hela Västerbotten – och gör så också idag. I många av länets landsbygder finns en gemensam insikt om att alla verksamheter behövs för att människor ska kunna bo kvar och lokalsamhällena ska kunna bevaras och utvecklas. Men det finns också intressekonflikter. I en framväxande bioekonomi med ökande behov av förnybar skoglig råvara riskerar konkurrensen att öka och konflikterna att skärpas.

Skogsnäringen ser stora möjligheter med en utvecklad bioekonomi och en global omställning mot förnybara råvaror, t.ex. en ökad tillväxt i skogen och en ökad efterfrågan på trähus, biobaserade produkter, material, bränslen och drivmedel. Men det finns också utmaningar. Näringen upplever att skogsägarnas ägande- och förvaltningsrätt är ifrågasatt. Strategin för det nationella skogsprogrammet konstaterar att skogspolitiken två jämställda mål, miljömålet och produktionsmålet, samt det delade ansvaret mellan samhället och skogsägarna, förutsätter en tydligt definierad och långsiktig äganderätt. I strategin står det också att äganderätten är en förutsättning för att driva en utveckling där vi får fler mångsidigt brukade skogar. Andra utmaningar som aktörer i länets skogsnäring har identifierat är minskad areal för virkesproduktion då allt mer skog avsätts för naturskydd i olika former, klimatförändringar, skador på skog, brister i transportinfrastrukturen och mycket begränsad tillgång till utvecklings- och expensionskapital för företag i länets landsbygder. Svårigheter med kompetensförsörjning och kompetensutveckling, liksom problem att uppnå jämställdhet, samt brist på kanaler mellan universiteten och små- och medelstora företag, nämns också som utmaningar av företrädare för skogsnäringen.

Rennäringen ser många utvecklingsmöjligheter, t.ex. en ökad förädlingsgrad och marknadsföring av renen, utveckling av samisk upplevelseturism, mer lokal samverkan mellan rennäringen och andra näringar, samt ett utvecklat samspel mellan rennäring, andra samiska näringar och den samiska kulturen. Den största utmaningen som företrädare för rennäringen identifierar är skogsbrukets negativa påverkan på betesmarker och flyttleder. Tillsammans med t.ex. gruvor, vattenkraft, vindkraft, infrastruktur, turism och friluftsliv, stora rovdjur och klimatförändringar, har det moderna skogsbruket inneburit att förutsättningarna för renen och rennäringen har försämrats radikalt. Statistik från Riksskogstaxeringen visar att skogsmark av lavtyp¹⁶ har minskat med 71 procent i renskötselområdet de senaste sextio åren, vilket är en följd av ett skogsbruk som eftersträvar täta, likåldriga skogsbestånd med hög tillväxt. Förlust av trädlavar p.g.a. kalavverkningar och korta omloppsperioder i skogsbruket är också ett stort problem. Andra stora utmaningar som rennäringen

¹⁵ Skogens sociala värden är de värden som skapas av människans upplevelser av skogen. Dessa värden rör skogens betydelse för: hälsa, välbefinnande och en god livsmiljö; fritidsupplevelser, friluftsliv och turism; upplevelsevärden och sociala naturkvaliteter; estetiska värden; pedagogik och kunskap om skog och miljö; lek, samvaro och sociala relationer; intellektuell och andlig inspiration; identitet och kulturarv (Skogsstyrelsen 2013. Skogens sociala värden – en kunskapssammanställning, Meddelande 9:2013)

¹⁶ Skogsmark där marklav täcker mer än halva ytan.

upplever är att renskötselrätten¹⁷ inte respekteras och att den samiska traditionella kunskapen inte värderas på samma sätt som annan kunskap¹⁸.

Friluftsliv är viktigt för människors fysiska och psykiska hälsa och välbefinnande. På så sätt kan friluftsliv bidra till minskade samhällskostnader för sjukvård. Lättillgänglig skog kan bidra till attraktiva livsmiljöer vilket kan få människor att bo kvar och öka inflyttningen. Besöksnäringen är Sveriges snabbast växande exportnäring och framhålls ofta som en framtidsbransch, inte minst i landsbygder. Utvecklingsmöjligheterna för både friluftslivet och besöksnäringen i Västerbotten bedöms som stora. Utmaningarna handlar om svårigheter med kompetensförsörjning, brist på kartering och samplanering av värdefulla skogar för friluftsliv och besöksnäringen, ökat behov av infrastruktur (t.ex. transporter, ledssystem och naturnära boenden), för lite samverkan mellan olika verksamheter, och begränsad tillgång till utvecklings- och expensionskapital för besöksnäringens företag på landsbygden. En hållbar besöksnäring, inte minst när det gäller resor och transporter, är också en utmaning. Jakt, viltbruk och fiske är en särskild del av det västerbottniska skogslandskapets friluftsliv och besöksnäring som har en lång historisk tradition i länet. Idag är de betydelsefulla folkrorelser, särskilt i gles- och landsbygder. Vilt- och fiskbruk är även en del av flera andra skogliga verksamheter som t.ex. natur- och miljövård, kulturmiljövård och mat från skogen.

Skogliga livsmedel – t.ex. bär, svamp, och kött från ren, vilt och fisk – bedöms ha en stor utvecklingspotential genom en ökad grad av förädling. Jämför man t.ex. bärindustrin i Västerbotten med bärindustrin i Finland, skulle dagens omsättning kunna mångdubblas med en strukturerad förädlingssatsning. Men branschen brottas idag med flera utmaningar. Några av problemen är avsaknad av statistik, fungerande branschorganisationer och samverkan. Den skogliga livsmedelsbranschen i länet präglas av en mångfald av småskaliga aktörer som var och en verkar oberoende av varandra. Andra utmaningar är en varierande tillgång på råvara mellan år, en svag koppling mellan företagen och regional forskning och innovation, bristfällig logistik och transportinfrastruktur, samt liten kapacitet att nå ut till marknaden.

Natur- och miljövården bevarar och skapar grundläggande förutsättningar för sociala värden i skogen och för t.ex. besöksnäringen och rennäringen. Aktörer inom natur- och miljövården ser stora behov av ett fortsatt arbete för att bevara biologisk mångfald, fungerande ekosystem och en god vatten- och luftkvalitet. Identifierade utmaningar handlar framför allt om klimatförändringarnas effekter och skogsbrukets omfattning och metod (trakthyggesbruk), vilket leder till brist på variation i skogslandskapet (bl.a. behövs mer lövskog). Skyddet av skogar och skogliga vattenmiljöer med höga naturvärden är inte tillräckligt omfattande och målbilderna för miljöhänsyn inom skogsbruket inte fullt ut implementerade. Andra utmaningar är en alltför liten omfattning när det gäller naturvårdande skötsel och restaurering av skogar och skogliga vattenmiljöer, samt alternativa brukningsmetoder (t.ex. hyggesfritt skogsbruk).

Kulturmiljövårdens¹⁹ företrädare ser stora möjligheter med ett fortsatt arbete för att vårda, levandegöra och nyttja fornlämningar och kulturmiljöer – inte minst i skogen eftersom en stor del av länets fornlämningar och kulturmiljöer finns just där. En bygd rik på kulturmiljöer bibehåller sin attraktivitet och kan bidra till ett samhälle där människor vill stanna och medverka till en positiv befolkningstillväxt. På så sätt har kulturmiljöer och kulturmiljövård en potential att bidra till både

¹⁷ Renskötselrätten innebär i huvudsak en rätt för samebyar att inom renskötelsområdet bruka marken för renbete, jakt och fiske, samt att bygga anläggningar, ta virke m.m. Renskötselrätten regleras i rennäringslagen (1971:437) och är en bruksrätt av särskilt slag med samma grundlagsskydd som annan egendom. Renskötselrätten gäller all skogsmark i Västerbotten.

¹⁸ Regeringen har beslutat att Sverige ska ha en ledande roll i erkännandet av traditionell kunskap och urfolkens rättigheter (En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster, Prop. 2013/14:141)

¹⁹ Kulturmiljöarbete, eller kulturmiljövård, definieras som "den verksamhet som bedrivs för att främja kulturmiljöns värden. Kulturmiljön omfattar fornlämningar (t.ex. fångstgropar, stenåldersboplatser och samiska härdar), biologiskt kulturarv (t.ex. raningsmarker, fåbodrar, skogstorp med öppna och tidigare betade marker, stenrösen, äldre träd, bevattningsdiken, renvallar och samiska visten) och övriga kulturhistoriska lämningar (lämningar efter människors verksamhet som uppfyller kriterierna för fornlämning men antas vara tillkomna 1850 eller senare).

kulturella ekosystemtjänster, regional tillväxt och utveckling. Kulturmiljövårdens utmaningar handlar framför allt om skador på forn- och kulturlämningar i samband med skogsbruk, bristfälliga kunskapsunderlag och begränsade resurser.

Många av de utmaningar som olika skogliga näringar i Västerbotten brottas med är gemensamma och handlar om grundläggande förutsättningar för att kunna bedriva verksamhet där skogen finns, dvs. i länets landsbygder. Exempel är svårigheter med kompetensförsörjning, brister i transportinfrastrukturen, begränsad tillgång till utvecklings- och expensionskapital för landsbygdsföretag, samt minskande offentlig och kommersiell service. Dessa utmaningar kan inte enskilda näringar lösa själva, utan de behöver stöd av politiken och myndigheter, vilket också har uppmärksammats av regeringen²⁰ m.fl.²¹.

Vägen framåt i Västerbotten handlar om²²

- En ökad **produktivitet och högre förädlingsvärde** i alla skogliga värdekedjor
 - Varför: För fler och starkare företag, ökad sysselsättning och landsbygdsutveckling.
 - Hur²³: Bland annat genom en utvecklad samverkan och erfarenhetsutbyte inom branscher (t.ex. klusterbildningar för innovation och utveckling) och mellan olika branscher, myndigheter, kommuner och forskningen (t.ex. gemensamma utvecklingsprojekt).
- En ökad **jämställdhet, mångfald och integration** i skogliga verksamheter
 - Varför: För att flera skogliga näringar behöver mer kvalificerad kompetens och för att kompetensen hos alla²⁴ i samhället ska tas tillvara.
 - Hur: Bland annat genom utveckling av positiva och inkluderande kulturer, normer och strukturer som möjliggör och uppmuntrar alla i samhället att söka utbildning (se vidare Fokusområde 5), få ett arbete och vilja jobba kvar i skogliga verksamheter.
- En större **förståelse och tillit** mellan olika skogliga verksamheter
 - Varför: För minskade intressekonflikter och konflikter.
 - Hur: Bland annat genom att samla skogliga aktörer som har skilda perspektiv och åsikter om olika frågor för diskussioner, samt genom att genomföra branschöverskridande insatser, åtgärder, projekt.
- En utveckling och förbättring av **grundläggande förutsättningar** i länets landsbygder
 - Varför: För att möjliggöra ett mångsidigt nyttjande av skogslandskapet med livskraftiga skogliga verksamheter, och därmed bidra till landsbygdsutveckling.
 - Hur: Bland annat genom att Region Västerbotten, länets kommuner m.fl. i olika nationella sammanhang påtalar vikten av att regeringens och Riksdagens ambitioner om en sammanhållen politik för Sveriges landsbygder genomförs, bl.a. när det gäller tillgång till riskkapital och god transport och IT-infrastruktur.

²⁰ Regeringens proposition "En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop" (2017/18:179)

²¹ Den parlamentariska landsbygdskommitténs slutbetänkande "För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd" (SOU 2017:1); Träbranschens projekt Utmana urbaniseringen

²² OBS: Punkterna är inte sorterade i prioriteringsordning – alla vägar framåt är lika viktiga.

²³ Konkretiseringar av insatser och åtgärder, dvs. "hur", finns i handlingsplanen för Västerbottens regionala skogsprogram.

²⁴ Dvs. oberoende av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

Fokusområde 3: Innovationer och förädlad skogsråvara i världsklass

Nationellt mål:

Målet ska vara att svensk skogsnäring är världsledande när det gäller att skapa och tillvarata innovationer och att hållbart producera förädlad skogsråvara för en växande bioekonomi samt tillgodose efterfrågan på hållbara, fossilfria varor och tjänster på globala marknader.

Regionala möjligheter och utmaningar

Skogsnäringen är en basnäring i Västerbotten. Framgången bygger på en tät symbios mellan olika branscher och aktörer i näringens hela värdekedja. Konkurrenskraften är beroende av en god och säkerställd tillgång på skogsråvara, produktivitetsutveckling i hela värdekedjan, företagens strategiska kompetensförsörjning och förtroende från omvärlden. Skogsnäringens efterlevnad av hållbarhetsaspekterna är därför viktig för att kunna tillgodose konsumenternas krav på hållbara produkter och tjänster. De övergripande områden som har identifierats inom regeringens samverkansprogram Cirkulär och biobaserad ekonomi gäller ökat träbyggande, cirkularitet²⁵ och resurseffektivitet, innovativa bioråvaror, biodrivmedel, nya material samt uppskalning och kommersialisering.

Träindustrin omfattar alla verksamheter från att trädstammarna mäts in i sågverken tills att virket monteras in i hus och andra produkter, det vill säga hela kedjan från råvara till förädling. Träbyggande är en viktig del i arbetet för ett fossilfritt och hållbart samhälle. Det talar för att det finns stora möjligheter för länets träindustri att utvecklas. Ur ett livscykelperspektiv finns klimatfördelar med att använda mer trä i byggandet eftersom det bl.a. innebär kortare byggtid och lägre utsläpp. Träbyggande kan också bidra till ny arkitektur och gestaltade livsmiljöer. Kommuner, allmännyttan, offentliga beställare, m.fl. är nyckelaktörer för ett ökat bostadsbyggande i trä. De kan påverka byggsystem, materialval och genomförande genom att ställa krav i samband med upphandling. En mer diversifierad sågverksproduktion i länet, med nya entreprenörer som är verksamma mellan stora sågverk och finsnickerier, behövs för att kunna leverera kvalitativ råvara. Bland annat behöver potentialen av lövsågverk utredas och utvecklas för att höja värdet av förädlade produkter. Kunskapsöverföringen mellan forskning och företag behöver också bli bättre för att möjliggöra en utveckling av länets träindustri. Utöver de utmaningar som finns nämnda för skogsnäringen i Fokusområde 2 finns behov av digitaliserat stöd inom bl.a. marknad och produktion, samt nya former för samverkan i träindustrins småföretagande för att få tillgång till utvecklingsmedel.

I Västerbotten finns starka företag och stort kunnande inom skogsbruksteknologi. Dessa företag tillverkar skogsmaskiner för avverkning, gallring och skogsvård, samt högteknologiska komponenter till skogsbrukets maskiner. Idag samarbetar företagen i klusterform. För att möjliggöra en fortsatt tillväxt och kommersialisering av produkter från länets skogstekniska företag behövs en utveckling av innovationsmiljö, produkter och tjänster. Att undvika markskador i skogsbruket är en särskild utmaning där de skogstekniska företagen i Västerbotten kan ta en ledande roll.

Västerbotten har, tillsammans med övriga län i norra Sverige, en utmärkt position för att utvecklas till ett världsledande nav för bioekonomisk forskning, innovation och produktion av förädlad

²⁵ Cirkulär ekonomi är ett uttryck för ekonomiska modeller som lyfter fram affärsmöjligheter där kretslopp dominerar snarare än linjära processer. Produkter och tjänster i en cirkulär ekonomi designas så att de blir värdefulla att återanvända i antingen biologiska eller tekniska kretslopp. Alla produkter tillverkas så att de går att plocka isär och materialen ska antingen kunna brytas ner av naturen eller återföras till produktionen. Biologiskt material utgörs av giftfria, rena flöden och tekniskt material utformas så att det blir en resurs för industriell återanvändning. Målet är att inte behöva slänga någonting och på så sätt minska behovet av att ständigt köpa in nya råvaror samtidigt som produktion och transporter sker med förnybar energi på ett optimalt sätt.

skogsråvara. Här finns god tillgång på skoglig råvara, flera stora universitet och forskningsinstitut, väl utvecklade nätverk och bra samarbeten mellan olika forsknings- och utvecklingsmiljöer (t.ex. test- och demonstrationsanläggningar), en mogen pappers- och massaindustri och en mångfald av små och medelstora företag inom skogsnäringen. För att få största möjliga effekt av forskningsresurserna krävs ett nära och utvecklat samarbete mellan universitet, institut, näringsliv, kommuner och myndigheter. En utmaning är att gå från forskning och pilotprojekt till investeringar i fullskalig industriproduktion i bioraffinaderier. Det avgörande tekniksprånget kräver samordnade insatser från både offentliga och privata aktörer för att attrahera tillväxtpital till regionen.

Tillgången till kostnadseffektiva transporter och en bra infrastruktur är avgörande för svensk skogsindustris konkurrenskraft. Längre och tyngre fordon, så kallade högkapacitetsfordon, skulle ha en positiv effekt och ge ökade möjligheter för konkurrenskraften hos länets industrier, samt bidra till mer miljövänliga och trafiksäkra lastbilstransporter. För att skynda på omställningen till ett cirkulärt och biobaserat samhälle är det också viktigt att de större industrierna bedriver utvecklingsarbete som fokuserar på ökad jämnhet, förutsägbarhet och kundanpassning i stora råvaru- och produktflöden från skog till slutförbrukare. Här bedöms Sveriges tillgång på transparent och kvalitetssäkrat data från den skogliga värdekedjan kunna bidra till att stärka positionen på den internationella marknaden.

Vägen framåt i Västerbotten handlar om²⁶

- Ett ökat **träbyggande**
 - Varför: För starkare träindustriföretag, sysselsättning i länets landsbygder och för att bidra till ett fossilfritt och hållbart samhälle.
 - Hur²⁷: Bland annat genom att kommuner, allmännyttan m.fl. utvecklar träbyggnadsstrategier och agerar aktivt som beställare för ett ökat träbyggande, samt ett närmare samarbete mellan länets träindustriföretag och forskningen.
- En utveckling av länets **skogstekniska industri**
 - Varför: För att stärka skogstekniska företag och lokal sysselsättning, samt bidra till ett hållbart skogsbruk.
 - Hur: Bland annat genom ökade satsningar på utveckling av innovationsmiljö, produkter och tjänster.
- En ökad produktion av innovativa **bioråvaror, biodrivmedel och nya biobaserade material**
 - Varför: För att Västerbotten, tillsammans med övriga län i norra Sverige, ska utvecklas till ett världsledande nav för bioekonomisk forskning, innovation och produktion av förädlad skogsråvara.
 - Hur: Bland annat genom satsningar på forsknings- och utvecklingsmiljöer, samt främja ett närmare samarbete mellan skogsindustri, universitet, forskningsinstitut, övrigt näringsliv, kommuner och myndigheter.

²⁶ OBS: Punkterna är inte sorterade i prioriteringsordning – alla vägar framåt är lika viktiga.

²⁷ Konkretiseringar av insatser och åtgärder, dvs. "hur", finns i handlingsplanen för Västerbottens regionala skogsprogram.

Fokusområde 4: Hållbart brukande och bevarande av skogen som en profilfråga i svenskt internationellt samarbete

Nationellt mål:

Målet ska vara att skogen och dess värdekedja ska bidra till en global hållbar utveckling och genomförandet av Agenda 2030. Skogen ska inkluderas som en profilfråga i svenskt internationellt samarbete. Export- och investeringsfrämjande ska stärkas och synergier ska tillvaratas med utvecklingsarbete där det är lämpligt inom det skogliga området. Det nationella självbestämmandet över skogsfrågor ska värnas inom EU-arbetet.

Regionala möjligheter och utmaningar

I ett internationellt perspektiv är Västerbotten unikt på många sätt. Länet är glest befolkat, här finns mycket skog²⁸ och en lång tradition av ett mångsidigt nyttjande av skogslandskapet. Näringslivet och den regionala ekonomin är i hög grad beroende av att skogen brukas och att råvaror från skogen förädlas och säljs på internationella marknader. Regionen ligger långt framme när det gäller forskning, innovation och produktion av högförädlade produkter och tjänster från skogen. I och med att ca 40 procent av skogen i Västerbotten ägs av privatpersoner eller små företag så är skogsägandet också väsentligt annorlunda jämfört med i många andra länder. I regionen finns en nomadiserande renskötsel, ett särpräglat samiskt och svenskt kulturarv, och ett unikt viltbruk med t.ex. älg och skogsfågel. Västerbotten är också ett föredöme för hållbar turism. Den västerbottniska naturen, kulturen, kunnandet, produkter och tjänster från skogen behöver lyftas fram på en internationell marknad. Det kan göras i samverkan med övriga norrlandslän och t.ex. Finland.

Samtidigt som det finns många unika kvaliteter och verksamheter i Västerbotten så är flera av möjligheterna och utmaningarna generella, dvs. desamma som i övriga delar av Sverige och världen. Det innebär en möjlighet för Västerbotten att profilera sig som ett modellområde för en framväxande bioekonomi med en tydlig röst i världen om skogens roll för en ekonomisk, ekologisk och social hållbar utveckling. Västerbotten har redan idag en aktiv internationell roll som kan stärkas genom utveckling av pågående samarbeten inom t.ex. Europaforum²⁹, EU:s strategi för Östersjöregionen³⁰, Barentssamarbetet³¹ och Arktissamarbetet³². Skogliga aktörer i Västerbotten behöver i ökad utsträckning dela med sig av sina kunskaper och erfarenheter. Samtidigt behöver de öka sina ansträngningar att ta del av kunskaper och erfarenheter från skogliga aktörer i andra länder för att förstärka det hållbara brukandet och bevarandet av skogen, samt för att öka den regionala innovationstakten och konkurrenskraften.

Den nationella skogsstrategin påpekar att genom förstärkning av skogliga frågor i internationella samarbeten ökar möjligheterna att nå nationella och internationella mål, framför allt de globala målen om hållbar utveckling i Agenda 2030, konventionen om biologisk mångfald (CBD) och klimatmålen inom ramen för Parisavtalet. Skogen och skogliga verksamheter i Västerbotten bidrar redan idag till uppfyllelse av flera av de 17 globala hållbarhetsmålen i Agenda 2030. Utmaningen

²⁸ Nästan 3,9 miljoner hektar av länets yta är skogsmark, vilket motsvarar 70 procent av länets totala landareal och ungefär 14 procent av Sveriges totala skogsmarksareal.

²⁹ Europaforum Norra Sverige är de fyra nordligaste länens samarbete för att påverka EU. Syftet är att samordna insatserna från norra Sverige gentemot EU-nivån samt att sprida kunskap om och förankra EU-politiken hos lokala och regionala politiker.

³⁰ EU:s strategi för Östersjöregionen (EUSBSR) är ett samarbete mellan EU:s länder runt Östersjön. Strategin har tre huvudsakliga mål: rädda havsmiljön, länka samman regionen och öka välbefindandet.

³¹ Barentssamarbetet tillför ett regionalt och praktiskt perspektiv till det mer omfattande arktiska samarbetet. Barentsrådets (Barents Euro-Arctic Council, BEAC) syfte är att främja stabilitet och hållbar utveckling i Barentsregionen, det vill säga norra Finland, Sverige, Norge och Ryssland. Barents regionråd (Barents Regional Council, BRC) tillför expertis om regionala frågor till Barentssamarbetet.

³² De nordiska länderna samarbetar för att förbättra levnadsvillkoren för befolkningarna i de nordliga områdena, understödja den arktiska befolkningens sociala och kulturella utveckling, och bevara den ömtåliga och särpräglade arktiska naturen.

handlar om att alla skogliga verksamheter behöver förstå Agendan och de globala målen, samt hur de kan öka sina bidrag – var för sig och tillsammans. Utmaningen handlar också om att klarlägga om vi idag brukar och bevarar våra skogar på ett hållbart sätt. Om detta råder delade meningar. Ska ett hållbart brukande och bevarande av den västerbottniska skogen vara en profilfråga i svenskt internationellt samarbete behöver olika intressen vara mer överens.

Vägen framåt i Västerbotten handlar om³³

- En förstärkt **internationell marknadsföring**
 - Varför: För att öka export och investeringar samt profilera Västerbotten som ett modellområde för en framväxande bioekonomi.
 - Hur³⁴: Bland annat genom att lyfta fram den västerbottniska naturen, kulturen och kunnandet, samt förnybara (bioekonomiska) produkter och tjänster på en internationell marknad.
- En aktivare roll i **internationella samarbeten**
 - Varför: För att skapa kontaktnät, utbyta idéer, lära och få inspiration av omvärlden.
 - Hur: Bland annat genom att delta i internationellt/makroregionalt samarbete kring hållbart skogsbruk och mångbruk i skogen, framför allt inom Sveriges närområde utifrån EU:s strategi för Östersjöregionen, samt stärka Västerbottens roll i t.ex. Europaforum, Barentssamarbetet och Arktissamarbetet.
- Ett **hållbart brukande och bevarande** av skogen
 - Varför: För att öka bidraget till Agenda 2030 och de globala målen från den västerbottniska skogen och alla dess värdekedjor.
 - Hur: Bland annat genom att analysera skogliga verksamheter och värdekedjor med hjälp av Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling.

³³ OBS: Punkterna är inte sorterade i prioriteringsordning – alla vägar framåt är lika viktiga.

³⁴ Konkretiseringar av insatser och åtgärder, dvs. "hur", finns i handlingsplanen för Västerbottens regionala skogsprogram.

Fokusområde 5: Ett kunskapskliv för ett hållbart brukande och bevarande av skogen

Nationellt mål:

Målet ska vara ökad kunskap och innovation kring skogens alla värden och hela värdekedja för en hållbar och växande biobaserad ekonomi.

Regionala möjligheter och utmaningar

För att nå skogsprogrammets vision och mål behövs ett stort engagemang inom skogliga näringar och företag, hos myndigheter, kommuner, forsknings- och utbildningsinstitutioner, intresseorganisationer, samt andra aktörer som till exempel Skogsmuseet i Lycksele och andra museer i länet. Men det räcker inte, utan det behövs också ett större intresse och engagemang hos en ny generation skogsägare, politiker och allmänheten – inte minst bland dem som bor i städer. En utmaning är att en allt större del av skogsägarna och människor i allmänhet inte längre har en självklar relation till skogen. En del har heller inte enkel tillgång skog, kan inte röra sig obehindrat i skog, eller känner sig inte trygga och hemma i skogen. Kunskapsspridning om olika skogliga verksamheter, samt om skogslandskapets natur, kultur och sociala värden, är därför viktigt för att uppfylla skogspolitikens jämställda mål inklusive de nationella miljömålen. Det kan bidra till en hållbar och växande biobaserad ekonomi.

Det finns också en uttalad oro för att det blir allt svårare att rekrytera människor med grundkompetens och specialistkompetens till skogliga näringar. Till exempel har ansökningarna till utbildningar som kan leda till jobb inom skogsnäringen minskat dramatiskt de senaste åren. För att tillgodose skogsnäringens behov av kvalificerad arbetskraft finns ett behov av grundläggande attityd- och normskiften där bilden av t.ex. vem "skogsbbrukaren" är kan utmanas. Det behövs också förändrade strukturer inom både skogsnäringen och skogliga utbildningar. Utbildningssystemet behöver förändras för att locka alla människor³⁵ i samhället. Det finns också ett behov av turismutbildningar med inriktning på hållbar utveckling, kockutbildningar med inriktning mot utomhusmatlagning etc. Även intresseorganisationer behöver förstärka både vad gäller ledare och medlemmar/deltagare. Utan rekrytering av unga jägare kommer t.ex. inte framtidens viltförvaltning att fungera och det kulturarv som jakten i Västerbottens skogar utgör riskerar att utarmas.

Ökade insatser för datainsamling, miljöövervakning och inventeringar som stödjer målen för skogsprogrammets fokusområden är väsentligt. Skogliga grunddata behöver uppdateras och utvecklas för att löpande kunna följa skogens tillstånd. T.ex. behöver kunskapen om skogens biologiska mångfald, vattenmiljöer, fornlämningar och kulturmiljöer förbättras och fördjupas.

Utbildning och forskning är avgörande faktorer för nya innovationer, nya jobb, företag, en ökad tillväxt och hållbar utveckling i samhället. Länder och regioner med en välutbildad befolkning har högre tillväxt. I norra Sverige finns flera universitet och forskningsinstitut. Dessutom bedriver en del större företag inom framför allt skogsnäringen egen forsknings- och utvecklingsverksamhet. Skogens roll för att begränsa klimatförändringen och en omställning till ett fossilfritt Sverige innebär att forsknings- och innovationsinsatserna måste breddas till andra områden än de traditionella. Utveckling av material som textilier, bioplaster, gröna kemikalier etc. från skogsråvara, kräver ny kompetens och nya samarbeten. För att öka möjligheterna att erbjuda samhället ekosystemtjänster behövs kunskap och forskning om hur dessa samverkar och kan nyttjas. Omställningen till en bioekonomi innebär en samhällsförändring som kräver insatser från såväl staten, forskning och högskola som näringslivet.

³⁵ Oberoende av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.

Vägen framåt i Västerbotten handlar om³⁶

- Ett ökat **intresse och engagemang** bland länets invånare för skogslandskapets alla värden och möjligheter
 - Varför: För att vistelser i skog bidrar till förbättrad folkhälsa och för att en ökad kunskap om skogslandskapet och skogliga verksamheter ökar chanserna att skogens hela potential (t.ex. klimat, miljö, jobb och tillväxt) kan nyttjas.
 - Hur³⁷: Bland annat genom att synliggöra skogliga verksamheter och värden och öka den allmänna kunskapen om, och förståelsen för, de nyttor samhället får från skogen.
- En tryggad **kompetensförsörjning** för skogliga näringar
 - Varför: För att tillgodose olika skogliga näringars behov av arbetskraft med grundkompetens och specialistkompetens.
 - Hur: Bland annat genom att skyndsamt utveckla och marknadsföra utbildningar som är attraktiva för alla i samhället, samt att tydliggöra attraktiva yrkes- och akademiska utbildningar och matcha mot utbildningsbehov.
- En intensifiering av **datainsamling, miljöövervakning och inventeringar**
 - Varför: För att löpande kunna följa skogens tillstånd.
 - Hur: Bland annat genom samordnade satsningar på praktiska applikationer som t.ex. fjärranalys, laserscanning och olika tillämpningar av artificiell intelligens, samt medborgarforskning för att privatpersoner ska kunna bidra med sina kunskaper om, och sina observationer av, t.ex. kulturmiljöer och biologisk mångfald.
- En breddning av **forsknings- och innovationsinsatser**
 - Varför: För nya innovationer, jobb, företag och en ökad tillväxt, samt för att begränsa klimatförändringen och gynna en omställning till ett fossilfritt Sverige.
 - Hur: Bland annat genom att stärka och utveckla ett nära samarbete mellan universitet, näringsliv, myndigheter, kommuner och civilsamhälle.

³⁶ OBS: Punkterna är inte sorterade i prioriteringsordning – alla vägar framåt är lika viktiga.

³⁷ Konkretiseringar av insatser och åtgärder, dvs. "hur", finns i handlingsplanen för Västerbottens regionala skogsprogram.

Bilaga 1: Ett regionalt skogsprogram för Västerbottens län

Vad är ett skogsprogram?

Enligt Forest Europe³⁸ är ett nationellt skogsprogram en deltagande, holistisk, tvärsektoriell och iterativ process för policyplanering, implementering, övervakning och utvärdering på den nationella och/eller regionala nivån. Skogsprogram ses som ett viktigt verktyg i arbetet för ett hållbart brukande och bevarande av skog. Idag har över hundra länder nationella skogsprogram. Den svenska regeringen bedömde i propositionen *En svensk strategi för biologisk mångfald och ekosystemtjänster* (prop. 2013/14:141) att Sverige borde utveckla ett nationellt skogsprogram. Programmet skulle omfatta skogens ekonomiska, sociala och ekologiska värden så att skogen och dess värdekedja ytterligare bidrar till ett hållbart samhälle och en växande biobaserad samhälls ekonomi³⁹. I budgetpropositionen för 2016 (prop. 2015/16:1, utgiftsområde 23) redovisades regeringens vision för skogsprogrammet: *Skogen, det gröna guldets, ska bidra med jobb och hållbar tillväxt i hela landet samt till utvecklingen av en växande bioekonomi.*

Det svenska nationella skogsprogrammet har flera syften, bland annat

- att hantera målkonflikter och minska motsättningar.
- att ge stöd till avvägningar mellan skogens alla värden (ekonomiska, sociala och ekologiska).
- att bidra till en fortsatt utveckling av ett hållbart skogsbruk⁴⁰ (inklusive att nå miljömålet Levande skogar m.fl. miljömål) och en hållbar samhällsutveckling.
- att skapa förutsättningar för att i högre grad nyttja skogens olika ekosystemtjänster på ett hållbart och effektivt sätt.
- att hållbart öka tillväxten samt höja produktiviteten och förädlingsvärdena i hela värdekedjan, parallellt med förbättringar i naturvårdsarbetet och hänsyn till andra allmänna intressen.
- att synliggöra skogssektorn och öka det allmänna medvetandet och förståelsen för de nyttor samhället får från skogen och skogsbruket.
- att stimulera en växande biobaserad ekonomi och därigenom möjliggöra en fossilfri framtid, hållbar tillväxt och sysselsättning i hela landet.

Vad har gjorts hittills i Västerbotten?

Skogsriket och skogslänet

Sedan 2012 har Länsstyrelsen i Västerbottens län, i samarbete med Skogsstyrelsen, Region Västerbotten och företrädare för skogsföretag, branschorganisationer och forskningen, bedrivit en process med namnet Skogsriket. Syftet med Skogsriket har varit att arbeta aktivt med att vidareutveckla länets näringsliv med skogen som bas och samtidigt ge fler kunskap om vilken resurs våra skogar är. 2017 bytte Skogsriket namn till Skogslänet. Under åren har de ingående parterna var för sig, men även tillsammans, drivit frågor som jämställdhet, integration, besöksnäring, samt träbyggande. Fokus har framför allt varit utveckling och innovation, samt kommunikationsinsatser.

³⁸ Forest Europe, tidigare känt som Ministerkonferensen för skydd av Europas skogar (MCPFE).

³⁹ Biobaserad ekonomi (bioekonomi), innebär en hållbar produktion av biomassa för att möjliggöra en ökad användning inom en rad samhällssektorer. Syftet är att minska klimatpåverkan och användningen av fossila råvaror; Ett ökat förädlingsvärde av biomassa, samtidigt som energiåtgången minimeras och näring och energi tas tillvara från slutprodukterna. Syftet är att optimera ekosystemtjänsternas värde och bidrag till ekonomin (Formas 2012. Forsknings- och innovationsstrategi för en biobaserad samhälls ekonomi).

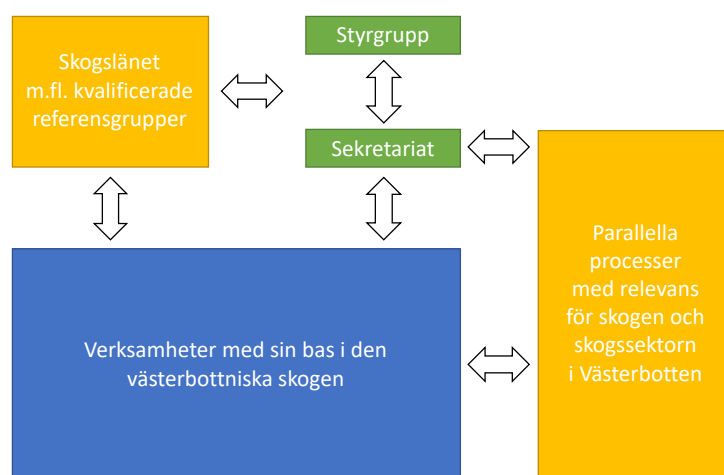
⁴⁰ Det hållbara skogsbruket handlar om förvaltning och nyttjande av skog och skogsmark på ett sådant sätt och i en sådan takt som upprätthåller dess biologiska mångfald, produktivitet, förnyingskapacitet, vitalitet och dess förmåga att nu och i framtiden fylla relevanta ekologiska, ekonomiska och sociala funktioner på lokal, nationell och global nivå, och som inte skadar andra ekosystem" (Forest Europe, Helsingforsresolutionen, H1 1993).

Skogslänet har till exempel arrangerat sektorsövergripande workshops och seminarier, sammanfört olika branscher och kompetenser, skrivit debattartiklar och pressmeddelanden, deltagit på mässor och konferenser och arrangerat träffar med politiker.

De senaste åren har Skogslänet Västerbotten lyft fram en rad åtgärder för ökad jämställdhet, vilket är en betydelsefull insats. Skogslänet har aktivt stöttat genomförandet av jämställdhetsanalyser (JämLYS) av skogssektorn⁴¹, med fokus på skogsnäringen⁴², i Västerbotten. Grupperingen har också uppmuntrat organisationer och företag att underteckna en avsiktsförklaring för en jämställd skogssektor och att genomföra jämställdhetsrevisioner av sitt aktiva jämställdhetsarbete. Västerbotten är ett framstående skogslän och kan tjäna som förebild för Sverige i stort men även internationellt. Här har skogssektorn möjlighet att tänka nytt och utveckla arbetsmiljö och värdegrundsfrågor. Det handlar om att motivera alla i samhället⁴³ att intressera sig för de utbildnings-, arbets- och karriärmöjligheter som skogssektorn erbjuder. För att bli mer attraktiv och inkluderande som arbetsgivare och för att kunna ta tillvara på den kompetens som finns på arbetsmarknaden handlar det också om att förändra normer, strukturer och den bild som finns av skogssektorn. Sektorn behöver kunna spegla mångfalden av kunder och leverantörer, kommunicera med alla skogsägare och användare av skogen. Målet är en jämställd skogssektor vilket innebär att kvinnor och män ska se potentialen och vilja vistas i, bruka, äga och arbeta i skogen så att sektorn kan vara konkurrensmässigt stark på framtidens marknad.

Västerbottens regionala skogsprogram

I strategin för Sveriges nationella skogsprogram föreslogs att den regionala dimensionen bör användas till att skapa regionalt engagemang och kraftsamla för att uppnå skogsprogrammets vision och mål. Västerbottens regionala skogsprogram startade hösten 2018. Länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och Region Västerbotten är huvudmän och driver processen tillsammans.

Stygruppen är ytterst ansvarig för skogsprogrammet och består av en representant för respektive huvudman. *Sekretariatet* samordnar insatser och kommunicerar arbetet. Det består av en processledare, en representant för varje huvudman, samt en kommunikatör. Skogslänetgruppen, det skogliga sektorsrådet för Norr- och Västerbotten m.fl. grupperingar fungerar som *kvalificerade*

⁴¹ Skogsprogram Västerbotten har valt att betrakta alla verksamheter och värden med sin bas i den västerbottniska skogen som delar av länets skogssektor (se nästa sida).

⁴² Skogsnäringen avser i detta dokument skogsbruk, träindustri, skogsteknisk industri och processindustri.

⁴³ Alla i samhället betyder just alla – oberoende av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder (de sju diskrimineringsgrunderna, regeringens proposition 2007/08:95).

referensgrupper. Skogsprogrammet genomförs i nära samverkan med representanter för olika verksamheter som har sin bas i den västerbottniska skogen. Flera hundra personer har hittills blivit intervjuade, deltagit i möten av olika slag och under en remissrunda bidragit med värdefulla synpunkter till denna skogsstrategi. Dessutom finns ett strategiskt partnerskap och en samverkan på olika nivåer med de regionala skogsprogrammen i Norrbottens, Jämtlands och Västernorrlands län.

Syftet med Västerbottens regionala skogsprogram – utöver de syften som definierats av det nationella skogsprogrammet – är

- Att befästa och utveckla Västerbottens ställning som ett av Sveriges mest spännande och innovativa skogslän.
- Att skapa förutsättningar för alla skogliga aktörer att bidra med hela sitt kunnande och hela sin kapacitet.
- Att kraftsamla för att realisera möjligheter och hantera utmaningar i den västerbottniska skogen och skogssektorn.
- Att stödja och komplettera pågående processer och verksamheter.
- Att utgöra ett stöd i prioriteringen vid offentliga satsningar av regionala utvecklingsmedel, landsbygdsprogram, EU-fonder m.m.

De vägval som huvudmännen har gjort är:

- Vi väljer att betrakta alla verksamheter, intressen och värden med sin bas i den västerbottniska skogen som delar av länets skogssektor.
- Vi söker konsensus i den meningen att komma överens om vad vi är överens om och vad vi inte är överens om.
- Vi arbetar aktivt för att "görandet" inte ska skjutas upp utan ske parallellt med framtagandet av den regionala skogsstrategin.

Västerbottens regionala skogsprogram är en process med fyra faser:

1. **Inledning** (hösten 2018 – våren 2019): Fastställande organisation, verksamhetsplanering, första workshop med representanter från skogliga verksamheter, etablering av webbplats, beställning av grundläggande statistik m.m.
2. **Kartläggning** (våren 2019 – våren 2020): Beskrivning av nio temaområden: skogsbruk, träindustri, skogsteknik, processindustri, friluftsliv och besöksnäring, rennäring, mat från skogen, natur- och miljövård, samt kulturmiljövård. Underlag till rapporterna⁴⁴ har samlats vid skivrarverkstäder (sammanlagt ca 90 deltagare, varav ca 40 procent kvinnor och 60 procent män), intervjuer och artiklar, rapporter och statistik.
3. **Regional skogsstrategi** (hösten 2019 – våren 2020): Skrivande och remissande av skogsstrategi (dvs. detta dokument), med handlingsplan.
4. **Utvecklingsarbete** enligt strategi och handlingsplan (våren 2020 – och framåt): Långsiktigt och tålamodigt arbete för att förverkliga identifierade möjligheter och bättre hantera identifierade hinder och utmaningar⁴⁵.

I och med att denna strategi är beslutad av huvudmännen är Skogsprogram Västerbottens tre första faser genomförda och den fjärde fasen påbörjad.

Västerbottens regionala skogsprogram är processen. Den regionala skogsstrategin är en del av processen och ett verktyg som ska guida insatser och åtgärder i skogsprogrammets/processens fortsättning.

⁴⁴ Rapporter om de olika temaområdena finns att ladda ner på skogsprogrammets webbplats (www.skogsprogramvasterbotten.se), liksom andra underlagsrapporter, redovisningar av genomförda konferenser, inspirationsmaterial och nyheter.

⁴⁵ En konferens med temat "Vad vet vi egentligen om älgar, skog och betesskador i norra Sverige" genomfördes december 2019 och en Skogsprogramkonferens februari 2020.

Bilaga 2: Ett län med värdefulla skogslandskap

Västerbotten har mycket skog och skogslandskapet rymmer många skogar. Dessa skogar är dominerade av tall, gran och björk, medan trädslag som asp, sälg, rönn, gråal och klipbal oftast bara utgör mindre inslag i skogslandskapet. Det är träden som definierar ett område som skog, men även områden som normalt är trädbevuxna men tillfälligt står utan träd, t.ex. kalhyggen eller brandområden, räknas som skog. Till skogen räknas också de lavar, mossor, svampar, kärlväxter, insekter, fåglar, däggdjur och andra organismer som är knutna till träden och skogsmarken. Skogslandskapen rymmer också en mångfald av våtmarker och vattenmiljöer.

Tillgång till skog är bra för fysiskt och psykiskt välmående och bidrar därmed till minskade kostnader för sjukskrivningar och vård av äldre. Tillgång till attraktiv vardagsnära natur, inklusive skog, är dessutom viktigt för attraktiva boendemiljöer, särskilt i mindre samhällen. Skogen är också avgörande för rennäringen och naturbaserad besöksnäring.

Skogens historia

Skogen har i alla tider spelat en avgörande roll för människorna i Västerbotten. Tecken på det är forn- och kulturlämningar i skogsmark som t.ex. fångstgropar, gravar, renvallar, kåtatomter, tjärdalar, kolbottnar, skogshuggar- och flottarkojor, cykelstigar, samt lämningar från det tidiga skogsbruket och flottningsepoken. Från början var brukandet av skogen extensivt och lokalt, men med start på 1700-talet och framför allt under 1800-talet började skogen brukas mer intensivt och över större områden. I kustlandet anlades järnbruk som tog sitt järn från södra Sverige och utnyttjade kol som producerades lokalt. Tjärbränningen tog fart och stora mängder lövved brändes till pottaska eller kalium-karbonat om användes vid tillverkning av glas och såpa samt för färgning av textilier. Sågverksindustrin växte fram och blev en stor exportnäring för Västerbottens län under 1800-talet. På 1700-talet började också länets vattendrag användas för att flotta timmer, vilket var en nyckel till att börja bruka inlandets skogar.

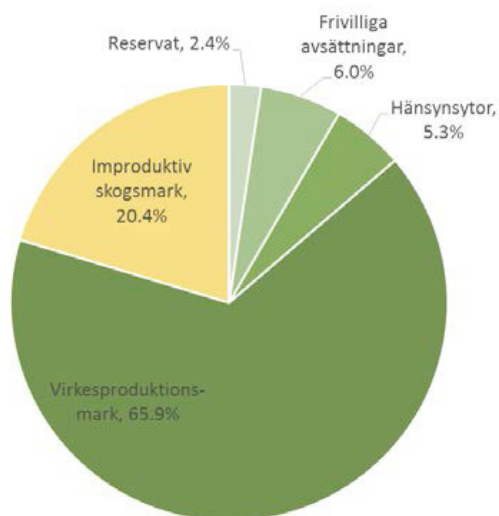
Under den tidiga sågverksepoken var det bara de grövsta tallarna som var intressanta och avverkades. När pappers- och massaindustrin växte fram i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet kunde träd av alla dimensioner och kvalitéer tas till vara och skogsbruket blev mer omfattande. Från början dominerade blädningshuggningar. För att gynna tillväxten i skogen och förbättra virkesförsörjningen till skogsindustrin övergick man på 1940-talet till trakthyggesbruk med avverkning av hela skogsbestånd, i kombination med dikning, plantering, röjning och gallring. De senaste 150 åren har också en omfattande infrastruktur med skogsbilvägar etablerats i Västerbottens skogslandskap.

Skogens nutid

Skogsmarksarealen i Västerbotten uppgår idag till 3 866 tusen hektar, vilket innebär att ungefär 70 procent av länets yta är skogsmark. Av detta räknas 3 079 tusen hektar (ca 80 procent) som produktiv skogsmark där skogsproduktionen överstiger 1 skogskubikmeter per hektar och år. Den del av den produktiva skogsmarken som i huvudsak används till virkesproduktion uppgår till ca 2 550 tusen hektar, vilket motsvarar ca 66 procent av skogsmarken i Västerbotten. Delar av den produktiva skogsmarken används till naturvård, dvs. formellt skyddad skog⁴⁶, frivilliga avsättningar och

⁴⁶ I det formella skyddet ingår naturvårdsavtal, biotopskyddsområden, naturreservat, nationalparker och Ekoparker.

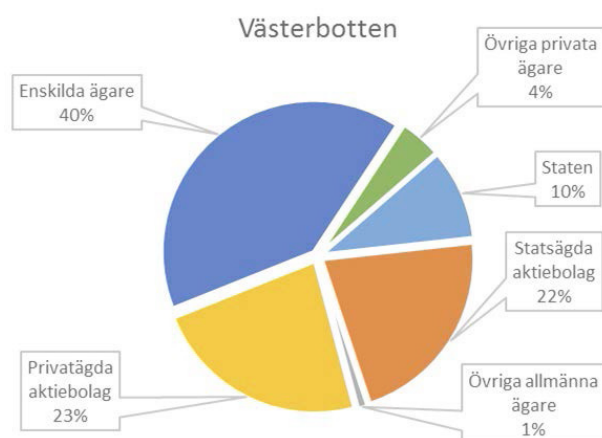
hänsynsytor (ca 14 procent). Den största arealen formellt skyddad skogsmark ligger ovanför den fjällnära gränsen⁴⁷. Därutöver finns improduktiv skogsmark (ca 20 procent).

Figur 1. Procentuell fördelning av skogsmarken i Västerbotten på improduktiv (gult) och produktiv skogsmark (grönt), där den produktiva skogsmarken är uppdelat på naturvård (reservat/formellt skyddad skogsmark, frivilliga avsättningar och hänsynsytor) och virkesproduktion (data sammanställt från SKA-15 och Riksskogstaxeringen).

Tillväxten på produktiv skogsmark i Västerbotten har ökat från ca 8 miljoner m³sk/år på 1970-talet till ca 11 miljoner m³sk/år i dag. Tillväxten på virkesproduktionsmark i Västerbotten är ca 9 miljoner m³sk/år och den årliga avverkningspotentialen är 7–8 miljoner m³sk.

Enskilt ägande utgör den största ägandeformen i Västerbotten baserat på arealandel och uppgår till 40 procent av den produktiva skogsmarksarealen. Andra ägandeformer inkluderar privatägda aktiebolag (23 procent), statsägda aktiebolag (22 procent) och staten (10 procent). I de flesta fall (63 procent) bor ägaren/ägarna i samma kommun som brukningsenheten, medan 29 procent av brukningsenheterna är utboägda och 8 procent är delvis utboägda. Antalet skogsägare i Västerbotten har också minskat de senaste tio åren från 24 450 (2007) till 23 164 (2017). Kvinnors skogsägarande har också ökat markant, framförallt genom arv där ägandet delas med andra familjemedlemmar, men fortfarande är skogsägarna i Västerbotten idag till övervägande del män (37 procent respektive 63 procent). Denna fördelning är densamma som för tio år sedan⁴⁸.

Figur 2. Arealandel produktiv skogsmark i Västerbotten uppdelat på ägarklass (sammanställt från Skogsstyrelsens statistikdatabas).

⁴⁷ Fjällnära gränsen är en administrativ gräns för skogsbruk i fjällområdet och kärva klimatlagen. Den fjällnära gränsen avgränsar den fjällnära skogen (förordningen om gränserna för fjällnära skog SKSFS 1991:3). Fjällnära gränsen reglerar idag bland annat byggesstorleken och samråd med rennärigen före avverkning.

⁴⁸ Siffrorna i ovanstående redovisning är hämtade ur rapporten: Axelsson, Petter (2019). Kunskapsunderlag för regionala skogsprogram i norr. Future Forests Rapportserie 2019:1

Skogsnäring – skogsbruk, träindustri, skogsteknisk industri och skogsindustri

Skogsnäringen är sedan länge, och så även idag, en basnäring i Västerbotten. Tillsammans omsätter dessa branscher flera miljarder kronor varje år och sysselsätter och försörjer flera tusen personer i länet, varav många i länets glesbygder. Framgången i dagens vedbaserade värdekedja bygger på en tät symbios mellan olika branscher och aktörer. Skogen och skogsnäringen ger dubbel klimatnytta eftersom trädens tillväxt binder koldioxid och skogsbaserade produkter kan ersätta fossilbaserade. Länets skogsnäring utgör i sig själv också en del av länets kulturarv.

Till skogsbruk räknas verksamhet som planering av skogliga åtgärder, markberedning, röjning, gallring, gödsling, slutavverkning, naturvård, anläggning och underhåll av skogsbilvägar, transporter av virke till kund och virkesmätning, plantodling, fröplantager och utveckling av förädlad material. Skogsbruket levererar virkesråvara till träindustrin och processindustri. Branschen sköter länets skogar utifrån skogspolitikens två jämställda mål, dvs. att skogen ska ge en god avkastning samtidigt som den biologiska mångfalden bibehålls. Aktörerna i skogsbruket i Västerbotten är enskilda markägare, allmänningsskogar, skogsägarföreningar, skogsbolag, Luleå stift, kommuner, entreprenörer inom avverkning och skogsvård, m.fl. Samverkan sker framför allt i fråge- och behovsstyrda projekt, t.ex. laserskanning och utvecklingsprojekt kring skogsmaskiner. Arbetstillfällen skapas i såväl tätorter som landsbygder.

De skogstekniska företagen i Västerbotten tillverkar skogsmaskiner eller komponenter till skogsmaskiner. Företagen har en lång tradition av samverkan med varandra, med forskningen och det omgivande samhället. Sedan 2004 är denna samverkan formaliserad i den ekonomiska föreningen Skogstekniska klustret. Arbetstillfällen skapas i såväl tätorter som landsbygder. Hela tolv procent av invånarna i Vindelns kommun arbetar t.ex. på något av ortens skogstekniska företag.

Träindustriella företag som t.ex. sågverk, hyvlerier, komponenttillverkare, hustillverkare och snickerier, finns i alla kommuner i Västerbotten och ca 95 procent av dessa företag är lokaliserade på landsbygden. Industriellt träbyggande flyttar på ett kraftfullt sätt arbetstillfällen från storstäderna till landsbygden, t.ex. finns sju lokala träindustrier i Norsjö vilka utgör grunden för en fungerande lokal, kommunal och kommersiell service på orten. Eftersom de flesta företag är små och lokaliserade i inlandet, ofta som glesbygdens sista industriella utpost, är överlevnads- och utvecklingsmöjligheter utmanande. Därför är samverkan i olika former och sammanhang mycket viktigt. Samverkan för att på olika sätt knyta ihop företag med forskning, utveckling, utbildning, provningsverksamhet och beställare sker idag i ett regionalt träinnovationskluster. I detta kluster ingår Stiftelsen Träenigheten, Träcentrum Norr, Träteknik vid Luleå tekniska universitet (LTU), RISE Skellefteå, Träbransch Norr och Skellefteå kommun. Bostadsbyggande i trä är en viktig komponent i omställningen mot ett mer hållbart byggande med minskad klimatpåverkan.

Den processindustri som hanterar vedråvara producerar t.ex. massa, papper, pappersprodukter och förpackningar, kemikalier, plaster, kompositer, biodrivmedel och biobränsle. Den största industrin i Västerbotten är SCA Obbola AB i Umeå. Exempel på mindre industrier i länet är BioEndev (Umeå), Envigas (Bureå/Skellefteå) och Ecorub (Lövånger). Samverkan sker framför allt på nationell nivå. Norra Sverige är också en mycket stark ställning när det gäller forskning, utveckling och innovation, med många kluster, testbäddar och forskningsmiljöer. Skogsindustrin skapar framför allt arbetstillfällen vid kusten.

Skogsnäringen är numerärt sett långt ifrån en jämställd bransch. 2015 var knappt en tredjedel av studenterna på jägmästarprogrammet, och ca en femtedel på skogsmästarprogrammet, kvinnor. Statistik från 2017 visar att 20 procent av eleverna på naturbruksgymnasiets skogliga inriktning var tjejer. Av de som arbetar i skogsnäringen idag är ca 84 procent män. Historiskt sett har ägande av skog och mark också varit förbehållet män. Fram till 1921 stod kvinnor och deras eventuella tillgångar under fäders eller makars förmyndarskap. Sedan 1950-talet har kvinnor haft samma

formella rättigheter som män att äga skog. Det finns dock fortfarande andra avgörande skillnader i kvinnors och mäns skogsäggande. Män förvärvar till exempel oftare än kvinnor skogsfastigheter genom släktköp och män äger generellt också större skogsfastigheter. Vidare har män som äger skog i högre grad än kvinnor skoglig utbildning och de har oftare huvudansvaret för de beslut och det arbete som hör till skogsfastigheten. För att alla ska kunna vara aktiva skogsägare behöver de skogliga tjänsterna på både myndigheter och hos privata aktörer anpassas så att de inte utesluter någon på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion, ålder, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller könsöverskridande identitet. Projektet "Skogskollo för tjejer" är ett bra exempel där Skogstekniska klustret, i bred samverkan med en rad olika aktörer kopplade till Skogen i skolan, försöker förändra bilden av skogssektorn hos unga tjejer och det omgivande samhället.

Rennäring

Rennäringen är en näring men utgör också en viktig del av den samiska kulturen och samhället. Rensköterna och renarna har i alla tider nyttjat skogen som resurs ur ett hållbart perspektiv, baserat på traditionell samisk kunskap. I Västerbotten verkar sju fjällsamebyar (Svaipa, Gran, Vapsten, Ran, Vilhelmina norra, Ubmeje tjeälddie, Vilhelmina södra) och en skogssameby (Malå). Samtliga samebyar nyttjar delar av Västerbottens inland och kust för vinterbete. Malå skogssameby bedriver renskötsel i skogslandet året om. Sammanlagt finns det drygt 50 000 renar i vinterhjord i Västerbotten. Rennäringen har en viktig regionalekonomisk betydelse genom att den skapar sysselsättning – direkt och indirekt – i glest befolkade fjäll- och inlandskommuner.

Det samiska kulturarvet, renen och rennäringen är också en väsentlig del av norra Sveriges och Sams identitet. Det samiska kulturarvet omfattar både det materiella och immateriella; lämningar i naturen men också språk, berättartradition, traditionell jojk och musik, religiösa och filosofiska system, idéer och värderingar. Renarnas bete är en förutsättning för att nå miljökvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö och är viktigt för flera av de andra miljökvalitetsmålen⁴⁹. Rennäringen och renskötselföretagande har både i historisk tid och i nutid haft sin utgångspunkt i en närings- och driftsform i vilken hela familjen ingår. Traditionellt har männen varit de som jobbat mest i renskötseln, medan kvinnorna främst har jobbat med hushållsarbete. Idag väljer allt fler unga kvinnor att bedriva renskötsel.

Friluftsliv och besöksnäring

Västerbottens skogslandskap erbjuder stora upplevelsevärden och fungerar som sociala och neutrala mötesplatser. Skog med tillhörande vattenmiljöer är också de vanligaste miljöerna för friluftsliv och både produktionsskogar och formellt skyddade skogar används vid aktiviteter inom friluftslivet och besöksnäringen. Det är dubbelt så vanligt att vi deltar i friluftaktiviteter ordnade av ideella organisationer jämfört med privata arrangörer, men de flesta utövar friluftsliv i egenorganiserade former. Det som förenar friluftsliv och besöksnäring är att de i stor utsträckning använder samma infrastruktur och till viss del samma boende. Dessutom är aktiviteterna delvis desamma, särskilt när det gäller friluftsliv och naturturism. Allemansrätten är en viktig förutsättning för friluftslivet och en tillgång för besöksnäringen.

Det finns en stor mängd aktörer i friluftslivet och besöksnäringen med koppling till Västerbottens skogar, t.ex. ideella föreningar och intresseorganisationer, företag inom besöksnäringen, museer, Biosfärområde Vindelälven-Juhtadahka, kommuner, Region Västerbotten, Länsstyrelsen Västerbotten, Naturvårdsverket, Tillväxtverket och Skogsstyrelsen. Tillsammans omsätter länets friluftsliv och besöksnäring flera miljarder kronor varje år⁵⁰ och sysselsätter flera tusen personer, varav många i länets landsbygder. Besöksnäringens hela affärsidé bygger på att ta konsumenterna till produktionsplatsen istället för att flytta produkterna till konsumenterna! Tillgång till skog är bra för

⁴⁹ Naturvårdsverket 2019. Storslagen fjällmiljö. Underlag till den fördjupade utvärderingen av miljömålen 2019. Rapport 6872, januari 2019

⁵⁰ Exakt hur mycket friluftslivet och besöksnäringen som har en direkt koppling till skogen omsätter finns det ingen statistik på.

folkhälsan och bidrar därmed till minskade kostnader för sjukskrivning och för vård av äldre. Det är också viktigt för attraktiva boendemiljöer, särskilt i mindre samhällen och i synnerhet vardagsnära natur. Friluftsliv och besöksnäring kan öka människors kunskap om, och intresse för, den plats de bor på eller besöker, dvs. platsens historia, kultur och traditioner. Inom besöksnäringen skapas arbetstillfällen för både kvinnor och män. Besöksnäringen balanserar och kompletterar på så sätt regionens traditionellt mansdominerade basnäringar.

En särskild del av det västerbottniska skogslandskapets friluftsliv och besöksnäring handlar om vilt- och fiskbruk. Detta bruk är även en del av flera andra skogliga verksamheter som t.ex. natur- och miljövård, kulturmiljövård och mat från skogen. Viltet och fisken är en del av skogslandskapets ekosystem och på så sätt viktigt för den biologiska mångfalden. Dessa naturresurser bidrar också med upplevelser i form av t.ex. jakt, fiske, viltskådning och andra och naturupplevelser. Jakten och fisket är en betydande folkrörelse i Västerbotten, särskilt i länets gles- och landsbygder, och en viktig del av vår kulturhistoria. Jägarna och fiskarna är på så sätt kulturbärare samtidigt som andra viktiga samhällsuppdrag genomförs på frivillig basis, t.ex. övervakning och observationer, biotopvård, eftersök av trafikskadat vilt, samt deltar i förvaltning av vilt- och fiskstammar. I norra Sverige har också en stor majoritet av befolkningen en positiv eller accepterande syn på jakt och fiske.

Mat från skogen

Det finns en omfattande livsmedelsproduktion och -förädling med koppling till skogen i Västerbotten. Den omfattar allt från bär, svamp och andra växter, till kött från ren, vilt och fisk. Merparten av de firmor och företag som finns inom den skogliga livsmedelsnäringen är småskaliga, men tillsammans skapar de många arbetstillfällen och många andra värden, inte minst i länets landsbygder. Då det saknas branschorganisationer och statistik är det svårt att uppskatta hur många företag som är aktiva inom skoglig livsmedelsproduktion i länet, och därmed hur många som är sysselsatta inom branschen. En uppskattning är att det rör sig om ca hundra småskaliga aktörer som producerar, förädlar eller säljer livsmedelsprodukter från det vilda. Värdet av primärproduktionen av livsmedel i länet, alltså den oförädlade råvaran, beräknas uppgå till drygt en miljard. Av detta produceras drygt en tredjedel på ytor som inte är jordbruksmark, t.ex. vilda bär, fisk, ren och vilt. Noterbart är att det dominerande viltköttet, älg, står för ett lika högt produktionsvärde i råvaruledet som gris, lamm, kyckling, ägg och potatis gör tillsammans. Av de ca 25 000 ton skogsbär som plockas kommersiellt i Sverige beräknas runt 40 procent, ca 11 000 ton, hämtas från Västerbotten. Men knappast något av de plockade skogsbären förädlas eller stannar i Västerbotten. Såväl jakt och fiske, som bär- och svampplockning, genererar stora positiva värden hos dem som deltar i aktiviteterna. Att regelbundet vistas ute i naturen har bevisat goda effekter på hälsa och välbefinnande. Möjligheterna till utveckling inom den skogliga livsmedelsbranschen i Västerbotten bedöms vara mycket stor.

Natur- och miljövård

Natur- och miljövård omfattar alla verksamheter som handlar om att bevara och utveckla de natur- och miljövärden som finns i Västerbottens skogar och skogslandskap. Det handlar t.ex. om skydd av skogar med höga naturvärden, hänsyn i skogsbruket, naturvårdande skötsel, restaurering av terrestra och akvatiska miljöer, åtgärder för hotade eller skyddsvärda arter, samt inventeringar och miljöövervakning. Det övergripande målet för natur- och miljövården är att bevara biologisk mångfald, fungerande ekosystem och en god vatten- och luftkvalitet. Aktörer som har ansvar för, och jobbar med, att bevara och utveckla de natur- och miljövärden som finns i Västerbottens skogar är: myndigheter, kommuner, ideella organisationer och intresseorganisationer, skogsnäringen, universiteten, miljökonsulter, samt övriga verksamhetsutövare (t.ex. gruvbolag, bolag som arbetar med täktverksamhet och andra exploatörer). Uppskattningsvis jobbar sammanlagt 100–150 personer med natur- och miljövårdsfrågor kopplat till länets skogar. Utöver dessa personer jobbar även forskare och lärare på universitet och skolor med dessa frågor, och varje år utförs ett omfattande ideellt naturvårdsarbete av privatpersoner och ideella föreningar. Samverkan sker inom ramen för

myndighetssamarbeten, inom utveckling- och forskningsprojekt och inom regionala och lokala samverkansorgan.

Västerbottens skogslandskap levererar en lång rad ekosystemtjänster för vilka biologisk mångfald är en grundläggande förutsättning. Det ekonomiska värdet av biologisk mångfald kan därför sägas vara det samlade värdet av samtliga ekosystemtjänster och är därmed mycket stort, men svårt att mäta i kronor och ören.

Kulturmiljövård

Kulturmiljövården omfattar såväl vård, levandegörande och nyttjande, dvs. sådana aktiviteter som syftar till att kulturmiljövården tas tillvara och integreras i samhällsutvecklingen. Spåren har ett kunskapsvärde eller vetenskapligt värde, men också ett pedagogiskt värde. De kan användas för att berätta något om den tid som varit, men också något om vad vi värdesätter idag och varför. I Västerbotten finns en stor del av fornlämningarna och kulturmiljöerna i skogen. Här finns lämningar som visar hur bland annat samer, jägare, jordbrukare och det tidiga skogsbruket använt sig av skogens resurser. Kulturmiljövård utförs av många aktörer och kompetenser och inom många typer av organisationer och företag, såväl privata och offentliga som ideella. Aktörer är bl.a. myndigheter, kommuner, museer, Västerbottens läns hembygdsförbund, samebyar, sameföreningar och skogsbruket. En grov uppskattning är att mellan 20 och 40 personer är sysselsatta i kulturmiljöarbete kopplat till länets skogar. Därtill tillkommer ideella insatser.

En bygd rik på kulturmiljöer bibehåller sin attraktivitet och kan bidra till ett samhälle där människor vill stanna och medverka till en positiv befolkningstillväxt. Därmed har kulturmiljöer potential att bidra till både kulturella ekosystemtjänster och regional tillväxt och utveckling. På ett ekonomiskt plan handlar kulturarvets förtjänster bl.a. om att kunna omsätta värdet av historiska platser till en socialt och ekologiskt hållbar turism. Kulturarvets värde kan också uttryckas i termer av att kulturarvet skapar arbetstillfällen inom besöksnäringen men även för hantverkare, landskapsvårdare, arkeologer med flera. I förlängningen kan vård och förvaltning av byggnader, fornminnen och landskap leda till att en region får ökad attraktionskraft i form av till exempel fler besökare eller högre värderade bostäder.

Enskilda skogsägare, andra privatpersoner, ideella organisationer och intresseorganisationer

Engagemanget från enskilda skogsägare och andra privatpersoner, ideella föreningar och intresseorganisationer är mycket viktigt för alla typer av värden i den västerbottniska skogen. Deras aktiva åtgärder och insatser, kunskap, observationer, inventeringar, information, utbildningar och opinionsbildning är avgörande för utvecklingen av ett hållbart skogsbruk, ett rikare friluftsliv, bevarande av natur- och kulturmiljövården, samt övervakning och förvaltning av vilt- och fiskpopulationer.

Skogens framtid

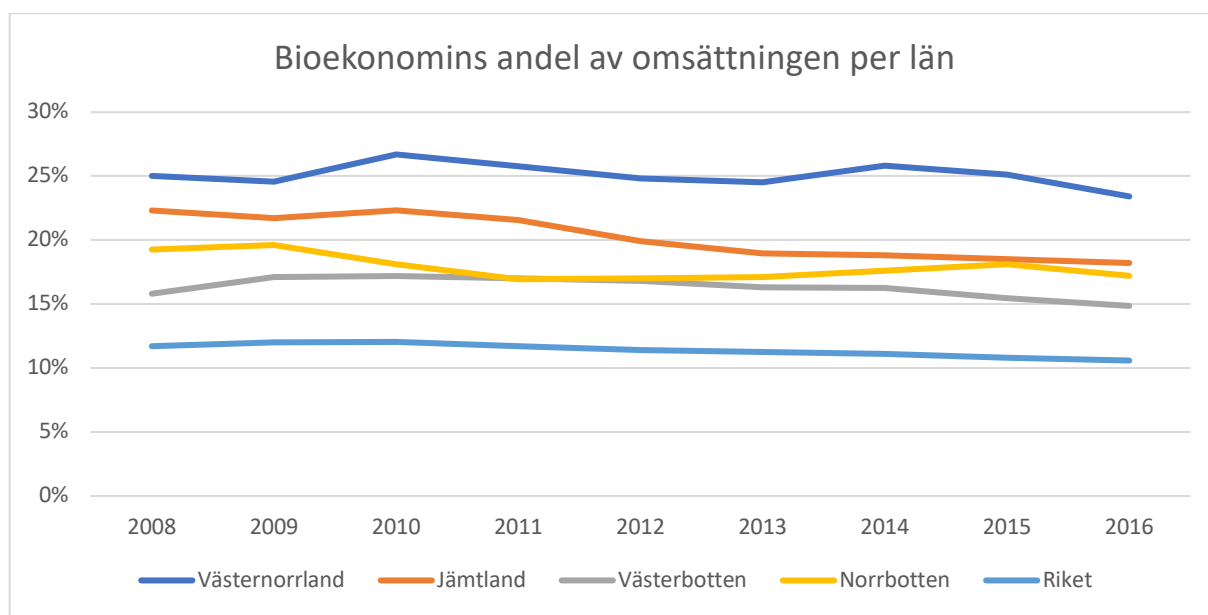
Idag finns det några globala megatrender som har stor påverkan på den västerbottniska skogen och skogssektorn. En växande världsbefolkning och klimatförändringar är två av dem. En växande befolkning med ökade anspråk på ekonomisk tillväxt och välbefinnande konsumerar mer, vilket hittills har inneburit att jordens naturkapital (biologisk mångfald och ekosystemtjänster) har minskat och koldioxidhalten i atmosfären har ökat. Det finns idag en bred insikt om att denna utveckling inte är hållbar och att fortsatt ekonomisk tillväxt måste frikopplas från aktiviteter och råvaror som leder till förstörda ekosystem, minskad biologisk mångfald och eskalerande klimatförändringar.

Bioekonomi⁵¹

Det är här den biobaserade ekonomi (bioekonomin) kommer in, det vill säga utveckling av en ekonomi som bygger på ett hållbart utnyttjande av förnybara resurser. Förväntningarna på bioekonomin är mycket höga, bland annat förväntas en utveckling av bioekonomin: mildra klimatförändringarna; minska användningen av fossilbaserade råvaror; öka Sveriges självförsörjningsgrad av bränslen och energi; främja en mer resurseffektiv cirkulär ekonomi baserad på hållbar användning av ekosystemtjänster från land och vatten; förbättra den ekonomiska och ekologiska hållbarheten i primärproduktions- och förädlingsindustrin och därmed öka dessa sektors konkurrenskraft och lönsamhet; samt skapa ekonomisk tillväxt och sysselsättning i glesbefolkade regioner.

Bioekonomins andel av omsättningen i alla branscher har minskat något både i Sverige som helhet och i alla de fyra nordligaste länen jämfört mellan åren 2008 och 2016 (se Fig. 3). Förändringarna är dock små och genomsnittet över samma tidsperiod är 11 procent för riket som helhet medan det varierar mellan 25 procent i Västernorrland, vilket är den högsta andelen i hela landet, och 16 procent i Västerbotten. Jämtland ligger på ett genomsnitt om 20 procent och i Norrbotten är motsvarande siffra 18 procent. Bioekonomins andel av totala omsättningen kommer till största del från marknadsproduktion av varor.

Den viktigaste naturresursen för bioekonomin i Sverige är skogen. Ungefär två tredjedelar av det totala förädlingsvärdet år 2016 kom från värdekedjan som påbörjas med skogsbruket. Skogen är en viktig insatsvara för sågverk, massa- och pappersbruk samtidigt som restprodukterna i form av trädbränslen är viktigt som energikälla för el- och värmeproduktion. Produkterna som skapas från sågverk är i sin tur viktiga för träindustrin samt tillverkning av möbler, infrastruktur och byggnader.

Figur 3: Bioekonomins andel av omsättningen per län (SCB, bioekonomi_tabeller_190124.xlsx)

⁵¹ Biobaserad ekonomi, eller bioekonomi, är en ekonomi som bygger på ett hållbart utnyttjande av förnybara resurser. Begreppet definieras lite olika i olika delar av världen. Det skiljer bland annat vilka sektorer man räknar in. Definition av bioekonomi av Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas): *En hållbar produktion av biomassa för att möjliggöra en ökad användning inom en rad samhällssektorer. Syftet är att minska klimatpåverkan och användningen av fossila råvaror; Ett ökat förädlingsvärde av biomassa, samtidigt som energiåtgången minimeras och näring och energi tas tillvara från slutprodukterna. Syftet är att optimera ekosystemtjänsternas värde och bidrag till ekonomin.*

Stora möjligheter och framtidstro inom skogsnäringen och besöksnäringen

En utvecklad bioekonomi med ökad efterfrågan på förnybar skogsråvara innebär utan tvekan stora möjligheter för ett skogsrikt län som Västerbotten med en lång tradition av skogsnäring, starka företag, och en omfattande och i delar världsledande forsknings-, utvecklings- och utbildningsverksamhet på flera universitet och forskningsinstitut. Dessa möjligheter avspeglas också i en framtidstro inom framför allt skogsnäringen. SCA bygger till exempel en ny pappersmaskin för tillverkning av kraftliner vid sitt pappersbruk Obbola i Umeå kommun för 7,5 miljarder kronor. Produktionen ökar därmed från dagens 450 000 ton kraftliner till 725 000 ton årligen för att möta en förväntad ökning av efterfrågan på förnybara förpackningar. Den träindustriella industrin ser också en stor utvecklingspotential. Luleå tekniska universitet, Träbransch Norr, Träcentrum norr och RISE – med Skellefteå Campus som ett nav – är redan idag ett säte för forskning, utveckling och utbildning i världsklass. Under 2020 kommer ett nytt och i flera avseenden unikt kompetenscenter, CT WOOD, att starta. Detta kompetenscenter kommer främst att vara industridrivet med en basfinansiering om 12 miljoner kr/år som kan växlas upp med offentlig finansiering.

Framgången i dagens vedbaserade värdekedja bygger till stor del på den täta symbiosen mellan olika aktörer. De flesta sidoströmmar nyttjas redan i olika sammanhang. Den framtida utvecklingen och möjligheten att nyttja den innovationspotential som sidoströmmarna ger bygger på att värdekedjan optimeras och att ny teknik och nya innovationer snabbt tas tillvara av regionens aktörer. I många fall kommer sidoströmmarna att behöva nyttjas nära råvarukällan då logistikkostnaderna för att förflytta materialet är höga. Detta är ett incitament för att öka vidareförädlingsgraden i regionen.

Besöksnäringen ses som en framtidsbransch med stora möjligheter till utveckling, inte minst i landets och länets landsbygder. Under åren 2000–2010 ökade besöksnäringens sysselsättning med hela 34 procent i Sverige, jämfört med en generell tillväxt av sysselsättningen i landet på 16 procent. Det finns också en ökad efterfråga på ”soft adventures”, dvs. resenärer som söker sig till områden som upplevs som orörda och utforskade – här utgör skogen i Västerbotten en enorm resurs! Det finns även en stor utvecklingspotential i rennäringen och skogliga livsmedel.

Utmaningar och hinder

Ett varmare, våtare och vildare klimat kan direkt påverka olika skogliga verksamheter i Västerbottens skogar. Enligt SMHI beräknas den årliga medeltemperaturen i norra Sverige öka med 3–6 grader till slutet av seklet. Störst förändring beräknas ske vintertid med upp mot 7 grader varmare. Antalet varma dagar beräknas också bli fler och vegetationsperioden ca 30–50 dagar längre. Årsmedelnederbörden ökar med ca 20–40 procent. Den kraftiga nederbörden ökar också. Enligt klimatscenerierna minskar också snötäcket generellt i norra Sverige. För skogsnäringen kan det leda till ökad tillväxt av skogsråvara, men samtidigt kan det innebära ökad förekomst och utbrott av skadegörare, stormar, torka, bränder och svårare drivningsförhållanden när tjälen i marken inte finns kvar lika länge. För besöksnäringen leder klimatförändringarna till längre sommarsäsonger, men innebär samtidigt kortare vintersäsonger. För rennäringen och den samiska kulturen innebär klimatförändringarna en stor utmaning. Instabila vintrar med snabba väderomslag kan t.ex. leda till svåra betesförhållanden med isbildning på marken och djup snö, ökade svamp- och mögelangrepp på markvegetationen, samt ökat slitaget på markvegetationen när renarna måste arbeta hårdare för födan. Tilltagande klimatförändringar är också ett hot mot den biologiska mångfalden då det finns en risk för att skogs- och vattenlandskapet hamnar i en klimatstress vilket bl.a. kan påverka arter direkt genom habitatförlust.

En utvecklad bioekonomi innebär också en del utmaningar. En fråga är hur skogsmarken och skogsråvaran ska räcka till allt. En annan fråga är hur virkesproduktion och avverkningar ska kunna ökas samtidigt som biologisk mångfald och skogens ekosystemtjänster värnas och miljömålen nås. Idag råder brist på flera skogliga strukturer som är viktiga för den biologiska mångfalden i skogslandskapet, t.ex. äldre barrskog, äldre lövrik skog och hård död ved. En förutsättning för att

skogsnäringen, besöksnäringen m.fl. skogliga verksamheter ska kunna utvecklas och för att skogen ska ge oss de ekosystemtjänster som vi värdesätter, är att vi har tillgång till värdefulla skogsmiljöer och fungerande ekosystem, både terrestra och akvatiska. En tredje fråga är hur skogsbruket ska kunna intensifieras utan att det påverkar andra skogliga verksamheter och värden, dvs. mångbruket av och i våra skogar, på ett negativt sätt. Redan idag upplever t.ex. många renskötare att skogsbruket inte är hållbart ur ett renskötselerspektiv, inte minst på grund av skogsbruket negativa påverkan på marklavar, hänglavar och flyttleder.

Det finns också en del andra utmaningar och hinder som kan sätta käppar i hjulet för en utvecklad bioekonomi i Västerbotten, bl.a. brist på arbetskraft och kompetens. För hundra år sedan bodde de flesta människor i Sverige och i Västerbotten på landsbygden. Idag är det tvärtom. Trenden i Västerbotten och i större delen av världen är också en fortsatt urbanisering som innebär att landsbygdens befolkning kommer att vara lika stor som idag eller minska, och att städerna kommer att fortsätta växa. På så sätt har det urbana blivit norm och många människors intressen, värderingar och attityder utgår från det som är viktigt i städer, snarare än det som finns och händer på landsbygden.

Denna utveckling kan upplevas som problematisk. Idag är många människor i länets skogliga verksamheter allvarligt bekymrade över att en allt större del av svenskarna, och deras företrädare politikerna, har ett svagt intresse för, bristfällig kunskap om, liten erfarenhet av och egentligen ingen naturlig relation till landsbygden, naturen eller skogen. Det finns också en uttalad oro för att det är svårt idag, och kommer att bli allt svårare, att rekrytera människor kunskap och vilja att jobba inom skogliga näringar. Ansökningarna till utbildningar som kan leda till skogliga jobb har sjunkit dramatiskt de senaste åren. En allt mindre rekryteringsbas kan både innebära brist på arbetskraft inom skogliga näringar och minskad innovationstakt.

Vad som behövs för att vända den negativa trenden för landsbygden har utretts grundligt av den parlamentariska landsbygdskommitténs som också gav 75 förslag på insatser och åtgärder i sitt slutbetänkande *För Sveriges landsbygder – en sammanhållen politik för arbete, hållbar tillväxt och välfärd (SOU 2017:1)*, och dessutom manifesterats i regeringens proposition "En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop" (2017/18:179). Mängden arbetstillfällen är en faktor som gör att människor väljer att stanna i eller flytta till ett område. Andra faktorer som gör att människor tycker att en plats är en attraktiv och god livsmiljö är t.ex. tillgång till utbildning, fungerande infrastruktur och transporter, offentlig och kommersiell service och omsorg, samt en diversifierad arbetsmarknad. Ett områdes attraktivitet handlar också om tillgången till mötesplatser, utbudet av kultur-, fritids- och föreningsliv, samt naturupplevelser. Att kvinnor och män, inrikes och utrikes födda, har samma möjligheter till makt och inflytande, och att utvecklas privat och professionellt, är också förutsättningar för att fler människor ska vilja bo och verka i glesbefolkade områden och att företag ska ha en möjlighet att etablera sig där.

Vad som kan göras för att få fler att välja utbildningar som kan leda till skogliga jobb, och fler kompetenta och engagerade människor att vilja jobba i och med skog, är inte lätt att veta. Men det finns en del idéer. Ett sätt kan vara att hjälpa människor att få en relation till skogen genom att göra intressanta och spännande saker tillsammans i skogen. Ett annat sätt kan vara att förändra och bredda bilden av arbetet i och med skog genom marknadsföring och kommunikation. För att säkerställa de skogliga näringarnas framtida kompetensförsörjning behöver ett aktivt arbete för ökad jämställdhet och mångfald genomföras både i utbildningar och i de skogliga näringarna. Sektorn behöver också se och ta tillvara på möjligheterna med olika kompetenser vid rekrytering för att kunna spegla och vara konkurrenskraftig på marknaden.